

دانشکده منابع طبیعی
گروه جنگلداری

جنگلداری اجتماعی Social Forestry

محل ارائه
دانشکده منابع طبیعی دانشگاه کردستان

احمد ولی پور
ahmadvalipour@gmail.com

اصول تهیه طرح در جنگلداری اجتماعی

اصول اکولوژیک

اصول اجتماعی

اصول اقتصادی

اصول اکولوژیک در تهیه طرح جنگلداری اجتماعی

۱- اصول اکولوژیک مرتبط با گیاهان و جانوران

- اهمیت فون و فلور در جنگلداری اجتماعی و نقش آنها در معیشت مردم محلی
- پایش مداوم تنوع و تعداد گونه‌ها

الف) حفاظت:

نقش طرح‌های جنگلداری اجتماعی در حفاظت از جنگلها، توسعه جوامع محلی و کاهش جنگل‌زدایی

حفاظت از جنگلهای دارای ارزش و اهمیت کمتر به اندازه جنگلهای با ارزش
 قرق یکی از راههای مهم حفاظت: افزایش زادآوری، بهبود کمی و کیفی پوشش گیاهی، حذف گونه‌های مهاجم

ب) احیا: هدف بهبود پوشش گیاهی و تجدید و تقویت منابع جنگلی

جنگلکاری و قرق، احیا با گونه‌های چندمنظوره، اولویت‌بندی مناطق تخریب‌یافته

Social Forestry
 Ahmad Valipour, ahmadvalipour@gmail.com
 University of Kurdistan, Department of Forestry

۱- اصول اکولوژیک مرتبط با گیاهان و جانوران

ج) سلامت و شادابی جنگل: عواملی مانند تفکیک و قطعه‌بندی جنگل، کاهش تعداد اشکوبها، گونه‌های مهاجم، آفات، بیماریها و آلودگی‌ها بر سلامت و شادابی جنگل تاثیر منفی دارند.
 در جنگلداری اجتماعی وجود این عوامل اجتناب‌ناپذیر است.
 برنامه‌ریزی برای کاهش اثر یا حذف این عوامل

د) حفظ پایداری: تمام بهره‌بردارها از جنگل باید در چارچوب اصول پایداری باشد.

اتخاذ سیاستها و برنامه‌هایی برای تضمین پایداری
 حفاظت و حمایت از گونه‌های طبیعی و بومی، درختان بالغ، انتخاب گونه‌های مناسب و سازگار، استفاده از تکنیکهای مناسب جنگلکاری و ...

ارزیابی و پایش مداوم برای اطمینان از پایداری: آماربرداری و کنترل دوره‌ای

اصلاح و تجدید نظر در برنامه‌ها و سیاستها در صورت انحراف از مسیر پایداری

Social Forestry
 Ahmad Valipour, ahmadvalipour@gmail.com
 University of Kurdistan, Department of Forestry

۲- اصول اکولوژیک مرتبط با خاک

الف) پایداری خاک: استفاده مداوم از خاک منجر به ضعیف شدن آن و فرسایش می شود.

ب) کنترل فرسایشها و لغزشها: کاهش پوشش گیاهی، ضعیف شدن ساختار جنگل، باز شدن حفره در پوشش گیاهی، چرای بی رویه دام و ... منجر به فرسایش و لغزش خاک می شود.

ج) حفظ کیفیت خاک: نفوذناپذیری، خشک شدن، ناپایداری و چسبندگی زیاد از نشانه های کاهش کیفیت خاک است.

Social Forestry
Ahmad Valipour, ahmadvalipour@gmail.com
University of Kurdistan, Department of Forestry

۳- اصول اکولوژیک مرتبط با آب

الف) کیفیت آب: رابطه پوشش گیاهی با کیفیت آب
تاثیر کیفیت آب بر زندگی جامعه محلی

ب) کمیت آب:

وجود پوشش گیاهی منجر به افزایش نگهداری آب در خاک و کاهش هدررفت آب می شود.

بهره برداری از جنگل نباید باعث کاهش حاصلخیزی و از بین رفتن پوشش گیاهی و در نتیجه وقوع رواناب و کاهش آب در دسترس گیاه شود.

Social Forestry
Ahmad Valipour, ahmadvalipour@gmail.com
University of Kurdistan, Department of Forestry

اصول اجتماعی در تهیه طرح جنگلداری اجتماعی

۱- مشارکت: مهمترین اصل اجتماعی

مشارکت؛ تضمین کننده پایداری و تداوم ارتباط میان مردم و طبیعت
مشارکت همه ذی‌نفعان در طرح جنگلداری اجتماعی ضروری است.
سطوح مشارکت: مشارکت در اجرا، در ارزیابی و نظارت، در تدوین طرح
هر چه مشارکت فراگیرتر باشد و طیف بزرگتری از ذی‌نفعان را شامل شود، نتایج بهتری به دست می‌آید.

چالشهای مشارکت فراگیر: برنامه‌ریزی سخت‌تر - تعیین میزان مشارکت ذی‌نفعان
مشارکت: توانمندسازی، احساس مسئولیت، احساس سودمندی و رضایتمندی، بهره‌برداری پایدار
و بهینه از جنگل

مشارکت: افزایش همکاری، کاهش اختلافات، فرصت بیان و به‌کار بستن ایده‌ها، نظرات و
پیشنهادها، همه ذی‌نفعان، تقویت روحیه همکاری و هماهنگی بین نهادهای رسمی و غیر رسمی

Social Forestry
Ahmad Valipour, ahmadvalipour@gmail.com
University of Kurdistan, Department of Forestry

۲- آموزش و ترویج: آگاهی عمومی - آموزش عمومی

ارزیابی سطح آگاهی جامعه محلی درباره ارزشهای جنگل و نقش جنگل در زندگی آنان
برنامه‌ریزی برای ارتقای سطح آگاهی جامعه محلی

روش آموزش: برگزاری کارگاه آموزشی، برگزاری جلسات و ...

موضوع آموزش: درختکاری، شناسایی گونه‌های جانوری و گیاهی، فرآوری محصولات،
آفات و بیماریها، کنترل چرای دام و حفاظت از نهالها و ...

مشارکت مردم محلی در برگزاری و تدریس کلاسها و کارگاههای آموزشی

Social Forestry
Ahmad Valipour, ahmadvalipour@gmail.com
University of Kurdistan, Department of Forestry

اصول اقتصادی در تهیه طرح جنگلداری اجتماعی

۱- درآمدزا بودن

طرح باید تا حد امکان خودگردان باشد.

منابع درآمدی: درآمد طرح + تامین اعتبار از سایر منابع مالی (اعتبارات استانی و ملی)
درآمدزا بودن طرح <<< پایداری اقتصادی <<< افزایش انگیزه مشارکت در طرح

۲- بهره‌برداری پایدار

حداکثر میزان بهره‌برداری از جنگل با در نظر گرفتن شرایط اکولوژیک، اجتماعی و اقتصادی
نوسان سالانه بهره‌برداری و پیش‌بینی منابع درآمدی جایگزین

۳- دسترسی به منابع جنگلی

Social Forestry
Ahmad Valipour, ahmadvalipour@gmail.com
University of Kurdistan, Department of Forestry

اصول تدوین طرح جنگلداری اجتماعی

پرسشهای اصلی:

۱- ذی‌نفعان این طرح چه کسانی هستند؟

۲- محدوده جنگل اجتماعی تحت مدیریت کجاست؟

۳- مشکلات چرا به وجود آمده‌اند و اولویتها کدام هستند؟

Social Forestry
Ahmad Valipour, ahmadvalipour@gmail.com
University of Kurdistan, Department of Forestry

اصول تدوین طرح جنگلداری اجتماعی

۴- فرصت‌ها و تهدیدهای موجود بر سر راه بهبود توانایی تولید جنگل، کدامند؟

- شناسایی محصولات جنگلی و اهمیت نسبی آنها
- تعیین محصولاتی که به فروش رسیده و یا مورد استفاده قرار می‌گیرند.
- تعیین منابع تولید محصولات جنگلی
- تعیین حجم محصولات جنگلی فصلی
- تعیین مراحل جمع‌آوری، فراوری و بازاریابی محصولات جنگلی و تغییرات قیمت در هر مرحله
- محاسبه دستمزد کارگران در مراحل مختلف
- محاسبه حجم و ارزش محصولات جنگلی
- شناسایی مناطق دارای پتانسیل تولیدی بالا
- تعیین گرایشهای کنونی و تاریخی موجودی جنگل

Social Forestry
Ahmad Valipour, ahmadvalipour@gmail.com
University of Kurdistan, Department of Forestry

اصول تدوین طرح جنگلداری اجتماعی

۵- چگونه قوانین و مقررات موجود، استفاده از منابع را تحت کنترل در آورده‌اند؟

- چه کسانی می‌توانند محصولات را جمع‌آوری کرده و یا از آنها بهره‌برداری نمایند؟
- در چه زمانی بهره‌برداری از محصولات آزاد بوده و در چه زمانی ممنوع است؟
- در چه نقاطی بهره‌برداری از محصولات آزاد بوده و در چه نقاطی ممنوع است؟
- چه محدودیتهایی درباره حجم بهره‌بردارها وجود دارد؟
- آیا فناوریها یا روشهایی برای بهره‌برداری و جمع‌آوری وجود دارند که ممنوع شده باشد؟
- آیا به بهره‌بردارها مالیات تعلق می‌گیرد؟
- آیا برای تخلف از قوانین بهره‌برداری جریمه در نظر گرفته شده است؟ چه مقدار؟ جریمه‌ها به چه منبعی واریز می‌شود؟ و برای چه منظوری مورد استفاده قرار می‌گیرد؟
- چه کسی در اجتماع یا دولت مسئول پایش و کنترل بهره‌برداریهای محلی از جنگل است؟ این فرد چگونه انتخاب می‌شود؟ و از جانب چه کسی مسئول است؟

Social Forestry
Ahmad Valipour, ahmadvalipour@gmail.com
University of Kurdistan, Department of Forestry

اقدامات اصلی برای تدوین طرح جنگلداری اجتماعی

۱- نقشه منابع موجود شامل کاربری اراضی

۲- اهداف مدیریت

- چشم‌انداز، اهداف بلندمدت، اهداف میان‌مدت و اهداف کوتاه‌مدت و عملیاتی

۳- آماربرداری و ارزیابی منابع موجود

- موجودی منابع اکولوژیک، انسانی و مالی

۴- پیش‌بینی عملیات جنگل‌شناسی، پرستاری و تیمارداری، بهره‌برداری پایدار و بازاریابی

- بر اساس وضعیت منابع موجود و نیازمندیهای جامعه محلی

Social Forestry
Ahmad Valipour, ahmadvalipour@gmail.com
University of Kurdistan, Department of Forestry

اقدامات اصلی برای تدوین طرح جنگلداری اجتماعی

۵- تهیه طرح پایش و ارزیابی: تضمین موفقیت طرح جنگلداری اجتماعی

۶- تهیه لیست ساکنان جنگل و اعضای کمیته جنگلداری اجتماعی

- کمیته جنگلداری محلی باید از نمایندگان همه ذینفعان شامل مردم محلی، نهادهای غیر دولتی، گروههای علاقمند، بخش خصوصی و ... تشکیل شود.
- این کمیته ۵ تا ۱۱ عضو دارد.
- وظیفه اصلی آن مدیریت جنگل اجتماعی است.

۷- وضع ضوابط و دستورالعملهای جنگل اجتماعی

- توسط کمیته جنگلداری اجتماعی و با همکاری اداره منابع طبیعی و سایر سازمانها تهیه و به اطلاع جامعه محلی می‌رسد.

Social Forestry
Ahmad Valipour, ahmadvalipour@gmail.com
University of Kurdistan, Department of Forestry

اقدامات اصلی برای تدوین طرح جنگلداری اجتماعی

- نسخه اولیه طرح جنگلداری اجتماعی توسط کمیته جنگلداری اجتماعی و با کمک سازمانهای غیر دولتی (NGOs)، نهادهای دولتی مسئول و افراد متخصص در زمینه جنگلداری اجتماعی و با مشارکت جامعه محلی تهیه می شود.
- طرح توسط نهاد دولتی متولی (سازمان جنگلها) بازبینی و تصویب می شود.
- در گام پایانی، مقدمات اجرای طرح فراهم می گردد.

Social Forestry
Ahmad Valipour, ahmadvalipour@gmail.com
University of Kurdistan, Department of Forestry

چالشهای جدی اجرای موفقیت آمیز یک طرح جنگلداری اجتماعی

- اراده و قصد انجام طرح
- تامین سرمایه طرح
- به انجام رساندن طرح: انجام کامل طرح و اقدامات نظارتی و ارزیابی آن

Social Forestry
Ahmad Valipour, ahmadvalipour@gmail.com
University of Kurdistan, Department of Forestry

مدیریت درخت و عرصه در جنگلداری اجتماعی

عملیات مدیریتی

مجموعه عملیاتی که برای حفظ، تنظیم و بهبود وضعیت جنگل، چه برای عرصه جنگلی و چه برای موجودی سرپا انجام می‌شود، عملیات مدیریتی نام دارد.

۱- اعمال مدیریتی برای حفظ، تنظیم و بهبود و مراقبت از عرصه جنگلی

۲- حفظ و ارتقای موجودی سرپای جنگل

A- عملیات مدیریتی برای نگهداشت جنگل**۱- مشخص کردن دقیق عرصه جنگلی**

تهیه نقشه منطقه و تعیین دقیق مرزها
شناسایی انواع مالکیتها

۲- حفاظت در مقابل عوامل بیماری‌زا و آفات و جوندگان

آفات و بیماریهای جنگلهای زاگرس: جوانه‌خوار، برگ‌خوار، چوبخوار، کرم ریشه، بیماری زغالی و ...

استفاده از گونه‌های بومی و مقاوم

ایجاد جنگل آمیخته

حداقل استفاده از مواد شیمیایی و آفت‌کش‌ها

استفاده از مبارزه بیولوژیک و دشمنان طبیعی

Social Forestry
Ahmad Valipour, ahmadvalipour@gmail.com
University of Kurdistan, Department of Forestry

A- عملیات مدیریتی برای نگهداشت جنگل**۳- اقدامات احتیاطی درباره حفاظت جنگل از آتشسوزی**

- شناسایی عوامل آتشسوزی: بیش از ۸۰ درصد آتشسوزیها عامل انسانى دارد.
- تعیین سهم هر کدام از عاملها و اهمیت آنها در منطقه
- اقدامات ترویجی و آموزشی
- اقدامات پیشگیرانه: ایجاد آتش‌بر، جمع‌آوری مواد سوختنی و حذف پوشش علفی
- تهیه وسایل و ابزار اطفای حریق، استقرار سیستم هشداردهنده، اطلاع‌رسانی، دیده‌بانی در روزهای پرخطر
- عوامل مرتبط با آتشسوزی: پوشش گیاهی، شیب، جهت، فاصله از زمینهای کشاورزی، فاصله از منطقه مسکونی، فاصله از جاده، فاصله از رودخانه و ...

Social Forestry
Ahmad Valipour, ahmadvalipour@gmail.com
University of Kurdistan, Department of Forestry

B- عملیات اصلاحی یا پرورشی برای بهبود توده سرپا**۱- قرق کردن عرصه**

- محافظت نهال
- بازسازی (احیای) توده‌های مخروبه
- حفاظت سطحی و حفاظت فردی

۲- عملیات مراقبت از نهال‌ها

- آزاد کردن در سالهای آغازین استقرار نهال
- واکاری نهال‌های خشک‌شده
- آبیاری جنگلکاری در سال‌های اول کاشت
- انجام عملیات پاک کردن در توده‌های نوجوان به منظور حذف پایه‌های نامرغوب و آسیب‌دیده که منجر به کاهش تعداد درختان و افزایش پایداری آنها در مقابل عوامل نامساعد زنده و غیرزنده می‌شود.

Social Forestry
Ahmad Valipour, ahmadvalipour@gmail.com
University of Kurdistan, Department of Forestry

B- عملیات اصلاحی یا پرورشی برای بهبود توده سرپا**۳- عملیات اصلاحی در توده‌های جوان**

- هنگامی که درختان به قطر ۱۵ تا ۲۰ سانتیمتر رسیدند در صورتی که تعداد آنها در هکتار زیاد باشد و رقابت وجود سنگینی داشته باشد؛ تنک کردن انجام می‌شود.
- محصولات تنک کردن را می‌توان برای مصارف مختلف از جمله هیزم استفاده کرد.

۴- هرس درختان

- وجود نیروی کار نسبتاً زیاد در جنگلداری اجتماعی
- هرس به منظور کنترل شکل و ساختار درختان انجام می‌شود.
- هرس در مورد درختان جنگلی و باغی انجام می‌شود.

Social Forestry
Ahmad Valipour, ahmadvalipour@gmail.com
University of Kurdistan, Department of Forestry

B – عملیات اصلاحی یا پرورشی برای بهبود توده سرپا

نکاتی در مورد هرس درختان

- هرس، جوانه‌های خواب غیرفعال را به فعالیت تحریک می‌کند.
- جوانه‌های جانبی نزدیک به محل قطع، بیشتر از جوانه‌های اصلی تحریک به رشد می‌شوند.
- هرس نزدیک به سطح زمین، جستهای بلندتری نسبت به هرس در ارتفاع بالاتر ایجاد می‌کند.
- هرس تا اندازه‌ای منجر به جوان‌سازی درخت می‌شود. جستهای جدید حاصل از هرس، چرتوان و شاداب هستند.
- در بسیاری از گونه‌های درختی تمایل به رشد عمودی در جستهای حاصل از جوانه خفته مشهود است.
- هرس باعث کاهش تولید می‌شود اما اگر شاخه‌های واقع در سایه هرس شود، کاهش رشد محسوس نیست.

Social Forestry
Ahmad Valipour, ahmadvalipour@gmail.com
University of Kurdistan, Department of Forestry

اهمیت درختان در نظامهای کشاورزی

- بهبود ساختمان خاک
- تسهیل چرخش عناصر غذایی
- بهبود سطح رطوبت خاک
- تنظیم میزان نور
- اثر بر تبخیر و تعرق
- ایجاد زیستگاه مناسب حیات وحش و حیوانات اهلی
- کاهش اثرات باد بر محصولات
- مقاومت به خشکسالی
- ایجاد تعادل در اکوسیستم
- بازده اقتصادی و تامین درآمد خانوار
- افزایش تنوع زیستی
- زیبایی و منظر
- استفاده بهینه از پتانسیل رویشگاه

Social Forestry
Ahmad Valipour, ahmadvalipour@gmail.com
University of Kurdistan, Department of Forestry

اهمیت درختان در نظامهای کشاورزی

- مزارع کشت چوب در فیلیپین یکی از نمونه‌های موفق کاشت و نگهداری درخت برای تولید درآمد است.
- مزارع چوب در مقایسه با سایر محصولات نیروی کار کمتری نیاز دارند.
- نرخ بازگشت داخلی (کارایی اقتصادی) این مزارع ۲۲ تا ۳۱ درصد است.
- در هائیتی و هند نیز نمونه‌های بسیار موفقی از کاشت درختان در مزارع وجود دارد.
- مهمترین انگیزه روستاییان، ایجاد درآمد بیشتر بود.
- افزایش هزینه‌های کارگری، کاهش نیروی کار، نبود سرمایه کافی، وجود ریسک، کاهش محصول، از بین رفتن محصول به دلیل خشکسالی و کاهش دسترسی به آب برای کشاورزی مهمترین دلایلی بود که روستاییان به کاشت درختان روی آوردند.